

Mezőség és Visa a történelmi változások tükrében

Az Erdélybe betelepülő magyarság a 10. században Mezőség peremén a helynevek tanulsága szerint meglehetősen gyér, többségében szláv népeiséget talált (Makkai L. 1988: 255–256, 258–260). Vélhetően a Visa elnevezés is szláv személynévből származik.⁶⁰

1241-ben betörték Erdélybe a tatárok, akik a források szerint települések egész sorát pusztítottak el.⁶¹ A megritkult magyarság mellé szászok és bajorok kerültek (Makkai L. 1988: 312–313, 317). A 13. század végére a birtokadományok miatt elhatalmasodó arisztokrácia és egyház egyre inkább magához ragadta a hatalmat a központosított királyi várszervezettől (Makkai L. 1944b: 62–64). Ezt a 14. században kialakuló új közigazgatási rendszer is tükrözte: a vármegye (a „Lakság”) ekkor már a területén élő nemesség összességét jelentette (Áron 1981: 102–103).

Mezőségen a kevésbé népes családok kezén is ritkán volt 10–20 falunál több, és csak a leggazdagabbak birtokoltak 20–30 falut, mint például a vagyonos Sukiak is (Makkai L. 1988: 325–326). A Suki család egyik ága alapította a Visához közel fekvő Alsó-, Felső- és Nemeszsukot is (Kelemen Lajos 1977: 115, 251).⁶²

A 13. század végén, az addig lakatlan erdélyi hegyvidékeken megjelentek az első „oláh”⁶³ transzhumáló csoportok Moldva és Havaselve irányából.⁶⁴ Itt érdemes megjegyezni, hogy az ún. „vlachjogú” falvak a 13–16. században létrehozott, kenézek telepítése révén benépesített román- és rutén települések voltak, de esetükben a 15. századtól már más nemzetiségekkel, köztük magyarral is (!) számolni

60 Visoslav (szláv), jelentése: magas. A Váradi Regestrum szerint Visa mint személynév magyar használatban is előfordult, ma különböző szláv nyelvekben találkozhatunk vele (Vyša, Visha). A mai román Vișea helynév átvétel a magyarból (Kiss L. 1988: 768). Egy helytörténeti monda szerint a zsuki gróf a tőle elszökött és a mai Visa területén bujdosó jobbágyait akarta visszahívni, de mivel selypített, csak annyit tudott mondani: „vissa, vissza” – így lett a falu neve Visa. Etimológiai érdekesség: a kalotaszegi falvakban a kemencében szárított almát nevezik visának (Jankó 1868: 80).

61 Rogerius, nagyváradi kanonok mezőszégi útja során legelőszőr Magyarfráta (Frata) környékén bukkan túlélőre (Makkai L. 1988: 311).

62 Zsuk ma négy falurészt (korábban különálló falvakat) egyesít magában: Alsózsuk (Jucu de Jos), Felsőzsuk (Jucu de Sus), Nemeszsuk (Jucu de Mijloc) és a Zsukiménes (Juc-Herghelie), ami 1950-előtt Alsózsuk része volt. Alsózsuk és Felsőzsuk 1968-ban egyesült.

63 Írásomban az „oláh”, illetve a „vlach” kifejezést nem a román etnikum pejoratív szinonimáiként használom, hanem a vegyes, javarészt balkáni származású és többségében (de nem kizárólag) román etnikumú pásztornépet értek alatta (lásd például Földes 1982).

64 Az első oklevéllel igazolható vlach települések a 13. század közepén-végén jelennek Dél-Erdélyben (Balás–Domokos 1991: 12, 20). Szolnok-Doboka vármegye monográfiájának első kötete szinte éves pontossággal jelöli meg a megye területén keletkezett idegen szárványokat, 1405-től egészen 1820-ig (Tagányi–Réthy–Pokoly 1901: 83–91).

kell.⁶⁵ A „vlach” szó ebben az időszakban ugyanis már foglalkozást, életformát jelentett. „A 15–16. sz.-ban már a „vlachjogú” falukban élöket hívták „vlachoknak”, függetlenül nemzetiségi hovatartozásuktól” (Bárth 1982). Mezőségen az „oláhok” legkorábbi említései a 14. század elejéről-közepéről valók, 1379-ben a Visa melletti Kisszéken (Săcălaia) jeleznek már korábban letelepedett „oláh” lakosokat (Kádár 1903: 74).

Egy 1326-os zsuki határjárás során említették először a visai erdőt (sylva Vy-saerdeye). Hat évvel később a Vizouteluk névvel találkozunk, vélhetően ez idő tájt alakította művelhető (és talán lakható) területté a korábban erdős területet a birtokos Suki család (Balázs 1939: 62–63). Bizonyosan lakott településre először egy 1368-as adat utal, mely szerint a falu neve Possessio Wisa (Csánki 1913: 425).⁶⁶

A közép-erdélyi magyarság összefüggő tömbjét először az 1348–49-es nagy pestisjárvány bontotta meg. Mezőség északi és nyugati részén ekkor keletkeztek a magyar falvak közé ékelődve a „szász” előnevével települések (Makkai L. 1988: 342). Az Erdélyi Középhegységből a Mezőségre transzhumáló „oláhok” megpróbálták megtelepedni a váruradalmakon kívül is, amire a fölesurak kegyetlenkedései miatt elpusztuló falvak nyújtottak lehetőséget (Balázs 1939: 38, 40). Ekkor keletkezett a Mezőségre jellemző, „magyar”, „oláh” jelzővel ellátott ikerfalvak (pl. Magyarfráta – Oláhfráta) többsége (Makkai L. 1988: 343).

Visa környékét is érintette pusztulás, hiszen az 1237-ben és 1332-ben pápai tizedet fizető szomszédos Báré (Băraii) egy 1411-es adat szerint lakatlan volt, 1461-ben viszont már juhötvenedet fizető oláh-jobbágyok lakták. A falu neve 1467-ben és 1468-ban Oláh-Báré; egy 1473-as adat szerint azonban már ismét Báré (Csánki 1913: 332–333). Györffy István néprajzi térképe a Hunyadiak korában Visa környékére már jelentős tömegű „oláh” népességet jelzett (Györffy I. 1925: 108).

Visa első lakói magyar nemzetiségűek lehettek, hiszen egyik névváltozatában sem jelenik meg az „oláh”, vagy „szász” jelző. Nem kizárható azonban, hogy az 1400-as évek közepén–végén Visában is voltak „oláh” lakosok, hiszen a szomszédos (ma már nem létező) Ábeltelkére a Sukiak a 15. század folyamán oláhokat telepítettek (Györffy Gy. 1987: 341). A Suki család szép számmal tartott „oláhokat”, Oláhkályán (Căianu), Báré, Köteland (Gădălin) és Oláhzsuk nevű birtokain (Csánki 1913: 332–333, 364–365, 372, 401–402).

A Sukiak részt vettek az 1467-es erdélyi főnemesi királyellenes felkelésben, emiatt kegyvesztett lettek. Birtokaikat – így Visát is – 1468-ban Csupor Miklós erdélyi vajda kapta meg. A következő évtizedekben a Suki család megpróbálta visszaszerelni birtokait, ami csak részben sikerült.⁶⁷

65 Gunda Béla ismertet egy történeti forrást a középkor végétől, amiben egy Gyenge János nevű magyart említenek, kinek foglalkozása „oláh, azaz pásztor” (Gunda 1941: 316).

66 A ma is meglévő szomszédos települések első írásos említései: Báré – 1279, Bonchida (Bonțida) – 1263, Gyulatelke (Coasta) – 1318, Köteland – 1320, Marokháza – 1318, Zsuk – 1314 (Kiss G. 2006: 10).

67 Visa érintett még későbbi birtokvitákban is: 1515-től új tulajdonos az Erdélyi Somkerei, mellettük 1553-ban pedig a Szentiványi Kendi család lett (Jakó 1990 I.: 660, 754, 784, 794–795, 811; 1990 II.: 83, 145–146, 235, 263, 315–316, 364, 765–766). A 16. század elejétől a Sukiakat már nem említik a Visára vonatkozó források, „a család további története lényegében a lassú lecsúszás az országos szereplés színteréről” (Kelemen Lajos 1977: 115).

A Mezőséget érő történelmi csapásokat a magyar állam három részre szakadása készítette elő, amikor is az innen északra elterülő vidék egyszeriben határvidékké vált (Makkai L. 1944b: 70, Tonk 1994: 24). Miután 1526-ban a törökök Moldvát és Havasalföldet is végleg igába hajtották, tömegessé vált a balkáni népcsoportok beáramlása Erdélybe (Barta 1988: 492–493, 539). Az új erdélyi telepek szaporodásának mértékét jelzi, hogy Belső-Szolnok és Doboka megyék településeinek közel 28%-a 16. század derekán keletkezett (Jakó 1944b: 96).

Mezőség lakossága az 1570-ben megalakuló Erdélyi Fejedelemség első századában folyamatosan ritkult a járványok és éhínségek, valamint császári zsoldosok és moldvai vajdák betörései miatt (Mikó 1932: 32). A terület népessége különösen nagymértékben tizedelődött meg Szamosújvár (Gherla) 1556-os ostromakor, valamint az 1554-es hatalmas pestisjárvány alatt.⁶⁸ A pusztulások a völgyekben, a hadi utak mentén élő magyarokat érintették leginkább, a hegyvidéken élő „vlachjogú” falvakat kevésbé, kiknek száma a Kárpátokon túlról menekülőkkel amúgy is folyamatosan gyarapodott. A 16. századi nemzetiségi arányokban már finom eltolódás volt megfigyelhető (Makkai L. 1942: 21, 23–24).

A 16. században Kolozsvárt és környékét is elértek a református tanok, amelyek gyorsan hódítottak. Az 1548-as tordai türelmi rendszabály Erdély valamennyi lakosának szabad vallásgyakorlatot biztosított. A római katolikus vallás pozíciója rendkívül meggyengült a Mezőségen (Makkai G. 2003: 24–25). Ez idő tájt Visa katolikus lakossága is reformátussá lett, a templommal együtt (Kiss G. 2006: 40).

A mezősegi lakosság a legnagyobb csapásokat a 17–18. században szenvedte el. Mihály havaselvi vajda és Basta osztrák zsoldban lévő generális csapatai 1601 és 1603 között több ízben végigdúlták egész Belső-Erdélyt.⁶⁹ A harcok, fosztogatások, valamint a különösen kemény telek, éhínség és járványok miatt Mezőség magyar népe a 17. század elején szinte teljesen kipusztult (Barta 1988: 531–532). Makkai László Szolnok-Doboka keleti területeire vonatkozó számításai 1603-ra a magyarság részéről 85%; szász részről 88%; román részről 45%-os népességsökkenést mutatnak (Makkai L. 1942: 34–35). A pusztulás vidékenként más-más méretet öltött: a hadi utak mentén és a nehezebben védhető környékeken (Szamosok völgyei, a Sajó-völgy és a mezősegi tavak vidéke) 90-100%-os volt a pusztulás.⁷⁰ Tizenkét, Visához közel eső faluból rendelkezünk a megmaradt gazdaságra és népességre vonatkozó adatokkal egy 1603. augusztusi birodalmi felmérésből. Ezekből kiderül, hogy az érintett falvakban átlagosan 3-4 túlélő család (kb. 10-15 ember) maradt.⁷¹

68 A pusztulás mértéke jelentős lehetett, hiszen az 1553-as kolozsvári országgyűlésen egész vidékek elnéptelenedéséről beszéltek (Jakó 1944b: 92).

69 A harcokkal járó pusztulást Makkai László írta le részletesen (Makkai L. 1942: 6–17).

70 A 16. század közepén még sok száz, esetenként néhány ezer lelket számláló, többségében magyarok lakta mezősegi faluban 1603-ban alig lézengett két-három, ritka esetben 10–20 ember (Makkai L. 1944a: 30–34, 333). A szamosújvári uradalom lakosságának 75%-a veszett oda ebben az időszakban (Jakó 1944b: 102).

71 A Visához legközelebb eső (és vele egy néprajzi egységbe tartozó) falvak közül Omboztelke (Mureșeni de Câmpie) teljesen kipusztult, Kispulyonban (Puini) és Mezősaván (Sava) öt-öt túlélő család maradt (Makkai L. 1942: 110). A Visától légvonalban mintegy harminc kilométerre fekvő Katonát (Cățina), valamint a dél-mezősegi Mezősályit (Șăulia de Câmpie) is teljesen felperzelték Basta csapatai (Kós 2000 II.: 17, 31, 28-as jegyzet). Melegföldváron (Feldioara) három nincstelen túlélő családot regisztráltak 1603-ban (Makkai L. 1942: 110).

Ezt követően a földesurak szempontjából fontos volt, hogy minél olcsóbb munkaerőt hívjanak elpusztult jobbágyaik helyére, birtokaik megmunkálására, amelyet akkor a pásztorkodó életmód miatt is könnyebben mobilizálható transzhumáló pásztornépekben láttak meg. Az elnéptelenedett Mezősége a szomszédos hegyvidékek kevésbé pusztult „oláh” népfölöslege, valamint Havaselve és Moldva töröktől és saját vajdáiktól szorongatott, nincstelen tömegei érkeztek (Jakó 1944b: 103–104). Mezőség lakosságának nemzetiségi aránya ekkor változott meg gyökeresen.⁷²

A 15–16. század folyamán kialakult mezősi, Szamos-menti kismemesi réteg az 1600-as évek eleji háborúkban szinte teljesen megsemmisült (Jakó 1944b: 84–86). A pótlásukra érkező, a fejedelmi nagybirtokhoz tartozó „oláh” katonák tömegesen kaptak nemesi kiváltságokat.⁷³

A 17. század elején Mezőség lakossága több alkalommal szenvedett még török és tatár betörésektől, pestistől és egyéb csapásoktól (Várkonyi 1988: 786).

A 17. század első harmadában a Bethlen Gábor-féle gazdasági fejlődés konszolidáció és nyugalmat hozott az országra. A fejedelem vallási téren példás toleranciát mutatott, uralkodása alatt Erdély a magyarság szellemi központja lett, udvara pedig a késő reneszánsz és barokk kultúra erdélyi terjesztőjévé vált (Makkai L. 1944a: 358–375).

Az egyházi uradalmak által birtokolt területeket már a reformáció korától kezdve folyamatosan a fejedelmek vették közvetlen kezelésükbe (Jakó 1944a: XII–XIII). 1649-ben Rákóczy család birtokolta a gyalui (Gilău) váruadalomhoz mezősi falvakat csatoltak. Ettől az évtől kezdve Visa is a várbirtok része volt (Jakó 1944a: XX). A várbirtok, benne a megszerzett mezősi falvak lakosságának nagy része magyar volt – írta Jakó Zsigmond (Jakó 1944a: XXXV–XXXVI). Egy 1652-ben kelt gyalui urbárium leírta a visai birtok alapvető jellemzőit, valamint rögzítette a földesúrnak járó jobbágyi szolgáltatásokat.⁷⁴ Az oklevél tizenhárom lakott jobbágytelket említ, összesen kb. 26 jobbágy családdal, hozzávetőlegesen százhusz-százötven személylyel (Jakó 1944a: 135–136). A falut korábban komoly pusztulás érthette, amiről a dokumentum egyik mondata tanúskodik: „Fundj Elegendendo volna csak ember szállana meg”, emellett több szökésben lévő bujdosót is említ az urbárium (Jakó 1944a: 136).

Jakó Zsigmond szerint a Gyalu környéki magyarság pusztulásának mértéke felveti a kérdést, hogy a mai lakosság mennyiben tekinthető a régi leszármazottjának. A vizsgálataihoz felhasznált urbáriumok szerint a 17. századi népesség majdnem teljesen a középkori népesség vér szerinti utódja volt (Jakó 1944a: LXXII). A gyalui uradalomban jelentős telepítő akcióra vonatkozó adatunk nincs, úgy tűnik, hogy a regenerálódás alapja a természetes szaporodás és a belső migráció lehetett (Jakó 1944a: LXXIII). A belső migráció útjain főleg székelyek, partiumi, sőt távolabbi vidékről származó magyarok is érkeztek. A betelepülés azonban szerény mértékű volt, hiszen még a 17. század végén is sok volt a lakatlan fundus. Csekély mértékben

72 A 17–18. század folyamán a Borsavölgyi falvak lakosságában a román nevek kerültek túlsúlyba. Ugyanez történt a határnevek esetében is (Mikó 1932: 42, 45).

73 Szolnok-Doboka újkori nemességének egy része román etnikumú volt (Jakó 1944b: 89–91).

74 A gyalui várbirtok Visára vonatkozó adatai: Jakó 1944a: X, XX, XXII–XXIV, 135–137.

számolni kell a távoli vidékekre menekültek visszatéréseivel, amire a 18. század közepéről is van adatunk (Jakó 1944a: LXXIV–LXXVI). A várbirtok mezőszéki részén jelentősebb volt az „oláhok” betelepődése (Jakó 1944a: LXXV). A gyalui vártartomány 1652-es urbáriumának névjegyzéke szerint Visában néhány székelyföldi (Csíki, Galambodi), magyarországi (Budai), német (Szász), illetve kalotaszegi (Türei) letelepedőt sejtethetünk (Jakó 1944a: 135–136). Egy 1679-es úrbéri összeírás szerint egy kalotaszegi (Jegenye), 1687-ben pedig egy magyarországi (Ormánd) menekülő volt található Visában (Jakó 1944a: 211, 224). 1652-ben a faluban mindössze egy név (Vajda Lőrincz) utalhat román betelepülőre, sőt akár a betelepülést irányító kenézre is (Jakó 1944a: 136).⁷⁵ A fenti adatokat figyelembe véve a falu tizenhárom jobbágycsaládjának vélhetően a fele volt bevándorló.

Az „oláhok” letelepítése, vándorló életmódjuk és gyakori szökéseik miatt sok nehézségbe ütközött. Egy részük a várbirtok fegyvereseinek számát növelte. Gyakori volt az átszállítás is, melynek során az uradalom egyik falujába letelepített és földhöz szoktatott jobbágját más faluba telepítették át (Jakó 1944a: LXXVII–LXXVIII). Ebben a korszakban jelent meg a Mezőségen nagy számban a cigány népesség (Mikó 1932: 46).

A 15 éves háború alatt több büntető hadjárat zúdult végig a Mezőségen. 1658-ban török és tatár hadak dúlták fel Belső-Erdélyt, több ezer embert hurcoltak rabságba, maguk után óriási mértékű pusztulást hagyva (Makkai L. 1944a: 396). Az 1661-es betörés alkalmával a török seregek a Szamos és a Maros völgyét Basta korára emlékeztető kegyetlenséggel elpusztították. Ez a terület „néhány esztendők leforgása alatt úgy elpusztult volt, hogy öt-hat mérföldnyire is egy faluban egy kunyhó sem volt, egy ember nem lakott, elraboltattak, levágattak és a dög miatt elhaltak” (Jakó 1944b: 108). A felperzselt területekre ismét „oláh” tömegek érkeztek, de nagy volt a népmozgás magyarok lakta területek között is (Jakó 1944b: 109–110). A magyarság számára az ezt követő időszak számbeli regenerációra már nem volt alkalmas, bár az ide-oda hullámzó román tömegben „még mindig sok volt az olyan község, melyben a magyar életnek valami gyenge lángja pislákol” (Jakó 1944b: 110). Gazdasági értelemben újból teljesen ellehetetlenültek a mezőszéki falvak. Az „oláh” betelepülők egy része a vajdaságok nincstelen rétegéből került ki. Ezek az ún. „kíméleti idő” letelével azonnal továbbálltak, mielőtt az addigi évi néhány rókaprém helyett már juhötvenedet vettek volna tőlük. Mezőségen az 1600-as években és az 1700-as évek elején ugyanolyan kóborlás folyt, mint a 14. században; a „vagabundusok” a szász és magyar birtokokban rengeteg kárt tettek (Makkai L. 1944a: 435–436).

1697-ben I. Lipót, a református magyarság erejét ellensúlyozandó, a katolicizmus terjedését támogató rendelkezései eredményeképpen az erdélyi ortodox püspök megegyezett a római egyházzal való egyesülésben. A románok fokozatosan tértek át a görögkeleti vallásról a görögkatolikus vallásgyakorlatra (Balás–Domokos 1991: 65). Az ortodox egyház háttérbe szorult, a 17–18. században a románság túlnyomó többsége már az egyesült görög hitet vallotta (Mikó 1932: 49–50).

⁷⁵ Lásd a Vajda tételt a kötet tárgy és névmutatójában (Jakó 1944a: 480).

A 18. század első felében a kuruc harcok pusztításai, a császári zsoldban álló „rác” csapatok embertelen vérengzései újból teljesen kiélték a Mezőséget (Jakó 1944b: 111). Az ezt követő pestisjárványok alatt a gyalui váruradalmat is nagy pusztulás érte. Ekkor váltak tömegessé a jobbágyszökevények a jobb lehetőséget biztosító magyarországi részekre (Jakó 1944a: LXXIX).

Mezőség lakosaira a 18. században egy tatár beütés (Jakó 1944b: 111–112) és tizenegy pestisjárvány várt még, melyek közül az 1711-es a megmaradt mezősegi lakosságot újfent megtizedelte. Szabó Miklós felmérései szerint Mezőségen, az utak közelében fekvő falvak esetében közel 50%-os, távolabb eső falvak esetében 25%-os, egyes helyeken azonban teljes volt a pusztulás (Szabó M 1995: 31–32).

Az 1711-es pestisjárványnak „Visán 292-en estek áldozatul”, ami korábbi népesedési adatokból kiindulva a falu lakosságának a 90-95%-a lehetett (Szabó T. A. 1942: 137). A falu ezután vélhetően újratelepült. Az újratelepülésben nagy szerepet játszott egy Fodor nevű család, ezt mutatja, hogy a 18–20. századi összeírásokban már a falu legnagyobb számú nemzetsége a Fodor, a 19. század végi tagosítási térképeken az ő nevükön szerepelnek a legnagyobb földterületek a faluban. A gyalui vártartomány 17. századi urbáriumának visai névjegyzékében felsorolt tizenhét családnév közül a 20. században már csak kettőt ismerünk, Fodor nevű személy nem szerepel benne.⁷⁶ Az említett pestisjárvány után huszonkét évvel, 1733-ban Visában a románoknak már volt templomuk (papjuk és parókiájuk), valamint hozzá tartozó kaszálójuk és szántójuk a Zsuki Általános Esperesség okirata szerint. Valószínűsíthető, hogy a korábbi járvány miatti pusztulás lehetett az oka a románok betelepítésének. Az oklevél szerint a visai görögkatolikus közösséghez harminc család (körülbelül 120-150 fő) tartozott, ami ekkor bőven meghaladhatta az 1711-es pestist túlélő magyarok számát.⁷⁷

A 18. század során átalakulás következett be az erdélyi nemesség összetételében is. Míg a régi nemesség a fejedelemség idejében háttérbe szorult, addig a Habsburg időkben fokozatosan újra magához ragadta a hatalmat. A 17. század második felétől a 18. század végéig az ide menekülő partiumi és székely birtokosok a régi családokkal, valamint a nemesített románokkal keveredve hozták létre a jelentős mezősegi és környékbeli kismemességet. Az így keletkezett réteg szoros kulturális és gazdasági kapcsolatban állt a helybeli parasztsággal, tőle gyakran csak nemesi öntudatuk különböztette meg, életformájuk ritkán (Jakó 1944b: 124–129).⁷⁸

A 18. század közepétől szórványosan csehek, szlovákok, svábok és zsidók is érkeztek a Mezőségre (Jakó 1944b: 121). Ebben az időszakban Mezőségen a telepés népesség oly nagymértékű hullámválása volt megfigyelhető, hogy a falvak lakossága

76 A szóban forgó a Kis és a Nagy nevek rendkívül általánosak a magyar családnevek között, így ezek esetében sem lehetünk biztosak abban, hogy a 17. századtól a 20. századig tartó kontinuitásról van szó.

77 A Ioan Inocențiu Klein püspök által elrendelt összeírás 1733-ban már egy korábban kialakult görögkatolikus intézményrendszerrel tudósít, így a telepítésnek legalább 10-15 évvel korábban kellett megtörténnie (Bunea 1900: 302–303, 327).

78 Lásd a válaszüti (Răscruți) kiáltott rigmust az elszegényedett kismemesekről: *A kidei nemesek, bocskorosok szegínyek, a bocskort is úgy kötik, hogy a földet seperik* (Kallós 1972: 114).

szinte évtizedenként teljesen kicserélődött (Jakó 1944b: 119–120). Egy 1766-os öszszeírás szerint Visában 49 férfi és 51 nő (összesen 100 személy) volt a református vallásúak között. A falu összlakosságára vonatkozó adatunk nincs ebből az évből, de tudjuk, hogy húsz évvel később, 1786-ban 423 lakost regisztráltak a faluban (Wagner 1977: 228–229), ami a román lakosság nagy számarányára utal.

Demográfiai vizsgálatok szerint Mezőségen 1713 és 1787 között egy hatalmas növekedés volt megfigyelhető. Ebben a hatvan évben Erdély természetes népszaporulata 20-25%-os, addig a Mezőségé 400%-os volt.⁷⁹ A mezőszéki magyarság ebben az időszakban került végleg a szörványlét keretei közé.

A komoly emberveszteséget okozó 1831-es és 1873-as nagy kolerajárványoktól (Aldobolyi 1943: 348), valamint a 1848–49-es szabadságharctól eltekintve a reformkor viszonylagos nyugalmat hozott Mezőségre, a magyarság száma hosszú századok óta először növekvő tendenciát mutatott (Miskolczy 1988: 1195–1211).

Visa középkori temploma a 18. század végére már használhatatlanná vált. 1802-ben az akkori birtokos, gróf Bánffy György újjáépítette a templomot (Kiss G. 2006: 41–42). A ma is meglévő román ortodox (1949-ig görögkatolikus) fatemplom 1812-ben épült és az „összes arkangyalok” tiszteletére szentelték fel (Kiss G. 2006: 46).

Mezőség fontos mezővárosának, Széknek sóbányáit 1812-ben zárták be, 1884-ben a várost visszaminősítették nagyközséggé. Szék közigazgatási szerepét ekkor Szamosújvár vette át (Kádár 1903: 392).

Az 1848–49-es szabadságharc alatti véres etnikai villongások több mezőszéki falut (Báré, Bonchida) is érintettek (Mikó 1932: 62–63). A visai szájhagyomány megemlékezik arról, hogy Kiss Andris nevű férfi 1848 telén Visától Csucsáig gyalogolt, hogy beállhasson önkéntesnek Bem seregébe (Kiss G. 2006: 15). Ebben a korszakban Erdélyben is jelentősen felerősödtek a nacionalista mozgalmak (Andrásfalvy 2008: 14). Az ezekkel kapcsolatos társadalmi, politikai problémákat később a kiegyezés sem oldotta meg, csak a szőnyeg alá söpörte.⁸⁰

Az abszolutizmus alatt újabb konszolidációs korszak köszöntött be, a vallási és oktatási élet fejlődésnek indult, a lakosság száma is lassan növekedett (Szász 1988a: 1430). 1850-re Visa lakosságának száma közelébe került az 1786-ban regisztráltaknak.⁸¹ 1864-ben épült fel a visai magyar, 1869-ben pedig a román felekezeti iskola, a görögkatolikus egyház parókiáját is ebben az időszakban emelték (Kövesdi 2006: 473).⁸²

79 1720-ban Mezőségen hozzávetőlegesen 7.900 ember élt, ennek a nagy része már a 17. század közepe óta betelepült román. Makkai Gábor 1785-ra már 158.000 főre teszi a mezőszékiek lélekszámát (Makkai G. 2003: 40–41).

80 Az erdélyi románság vezetői ezidőben passzív ellenállásba vonultak vissza. Az 1890-es évek Memorandum mozgalma azonban már az erdélyi román értelmiség nagy részének erőteljes jobbra tolódását és határozott, autonómiára vonatkozó szándékait mutatta (Szász 1988b: 1647–1653, 1656–1664).

81 Visában ekkor 414 fő lakott. Ebből 178 magyar, 212 román, 6 zsidó, 18 cigány (Varga E. Á. 2001: 607).

82 Összevetésként érdemes elmondani, hogy az Észak-mezőszéki Ördöngösfüzesen (Fizeșu Gherlii) kétszáz évvel korábban, 1651-ben létesült az első iskola (Magyar 2007: 11). Ez is mutatja a belső-mezőszéki falvak kulturális elzártságát.

A mezősegi magyarságot a 19. századi társadalmi változások sok esetben nehéz helyzetbe hozták. 1848-as jobbágyfelszabadítás után a földesúr már nem tartotta kötelességének fenntartani az iskolát és a templomot, ezt a terhet a kisebb, szegényebb közösségek nem tudták átvállalni. A városba áramlás is egyre erőteljesebbé vált a 19. század közepétől, ami a vidéki magyarság további csökkenéséhez vezetett, így tűnt el a Szamos menti falvak magyarságának jelentős részét adó népes kismanesesség egy része is (Jakó 1944b: 122–123). Ezek után a szórványhelyzetbe került mezősegi magyarság mentálisan megroppant: a kurtanemesek sokszor kritizált léha életmódjáról és a róluk példát vevő jobbágyaik körében meginduló erkölcsi romlásáról, ennek eredményéről, az egykezésről az ekkori szociográfiai irodalom többször megemlékezett.⁸³ Vajkai Aurél leírta például, hogy az 1940-es évek elején Kidén Kodolányi Jánosnak az egykezés szörnyűségeit bemutató színdarabját, *Földindulást*-t „nagyon vegyesen fogadták” (Vajkai 1943: 83). A mezősegi magyarság pusztulásában, szórványlétbe szorulásában ez a mentális-erkölcsi állapot is szerepet játszott.⁸⁴

1858 és 1915 között kisebb stagnálásoktól eltekintve folyamatos volt Mezőség lakosságának növekedése. Visában a reformátusok száma gyarapodott, míg a románság lélekszáma 1880-as évektől stagnált, majd az első világháborútól lassan csökkent. Zsidó és cigány lakosságra vonatkozóan először 1850-ből van adatunk Visából. Az első világháborúig összlétszámuk soha nem haladta meg a húsz főt (vö. Varga E. Á. 2001; lásd még: Wagner 1977: 228; Varga E. Á. 2022).⁸⁵

Néhány mezősegi faluba a 19. század végén az etnikai arányok javítására, illetve a mezőgazdasági színvonal növelése céljából magyarországi telepesekeket hoztak.⁸⁶

83 Kós Károly a mezősegi románok és magyarok közti születési arányszámbeli különbséget más okok mellett az abortusz különböző megítélésére vezeti vissza (Kós 2000 II.: 254). Az 1800-as évek végi szociográfiai jellegű leírások a mezősegi társadalom megosztottságáról, a helyi arisztokrácia züllett életmódját utánzó, családjával nem törődő magyar parasztról és a büszke, tiszta erkölcsű, jól élő románokról írnak (Orbán 1871: 61, Petelei 1970: 64–66, 68–70, 72–75). Egy erdőháti román adatközlőm elmondta, hogy a környék csak az 1900-as évek elején románosodott teljesen el. Ennek okát abban látta, hogy gyermekkorában a magyar nemesek és a jobbágyok nem házasodtak egymással, és csak egy gyereket vállaltak. Nagyszüleitől hallotta, hogy az 1800-as években a románoknál szegénynek számított, ha egy asszonynak tíznél kevesebb(!) gyermeke volt. A faluban külön, a református templom kertjébe temetkeztek a nemesi családok. A magyar parasztok csak akkor kaptak itt sírhelyet, ha azt pénzzel megváltották a református egyháztól. (Elmondta Tarța Gavriile *Zbângou* /1918/. Gyűjtötte Sallai István és Varga Sándor, 2001. július 11-én, Ormányban / Orman). A gyűjtéskor már csak három magyar élt a faluban. Az egyik szerint, akik itt maradtak, teljesen lecsúsztak. *Én is megittam volna az Isten köpenyit!* – vallotta. (Elmondta Lőrincz Miklós (1927). Gyűjtötte Varga Sándor, 2005. május 5-én, Ormányban).

84 Állíthatjuk ezt annak ellenére, hogy tudjuk: a 18-19. századi, sokszor túlzóan negatív Mezőség-kép a többségi magyarsággal rendelkező Székelyföld és az expresszív népi kultúrájáról híres Kalotaszeg irányából exponálódott (Keszeg 2010: 15–17). Az asszimilációs folyamat állomásairól Semayer Vilibáld egy 1902-es cikkében ír. A szerző szerint Szolnok-Dobokában található a legtöbb „ecclesia deserta”, itt a reformátusok először papjukat, majd vallásukat is elveszítve feladják magyar identitásukat (Semayer 1902: 102).

85 Míndez összevág Barabás Endre megállapításával, miszerint Visában 1890-óta csökkent a román etnikum aránya (Barabás E. 1910: 21).

86 Keszeg 1999: 8. Szájhagyományból tudható, hogy ezen időszakban székely családokat telepítettek a Visa közelében fekvő Kolozskorpádra (Corpadea). Ezek gyermekei a két világháború közötti időszakban már románokká vallották magukat.

A polgári kultúra lassú terjedését mutatja, hogy a 19. század végén a közeli vásáros központban, Mócson (Mociu) kórház és kaszinó létesült, néhány környékbeli faluban olvasóköri és ifjúsági egyletek alakultak (Barabás E. 1910: 15, 20).⁸⁷ Visában a két világháború alatt fogyasztási szövetkezet alakult, amit 1940-ben átvett a „Hangya” szövetkezet (Kiss G. 2010: 70).

1911-től a zsuki és visai uradalmakat báró Bánffy Györgyné első házasságából származó fia, gróf Teleki Géza birtokolta. A falu ekkor Kolozs megye mócsi járásához tartozott (Kiss G. 2006: 36).

Az első világháború alatt a mezőszegi parasztság gazdasági lehetőségei megint romlottak (Szász 1988b: 1695). A családok munkaképes férfitagjai bevonultak, így az otthon maradt öregeknek és nőknek kellett előteremteni a mindennapi élethez és az állandó beszolgáltatásokhoz szükséges élelmet. 1917-ben olyan mértékű rekvirálást vezettek be, ami a falusiak körében is élelmiszerhiányt okozott (Szász 1988b: 1700). Ez főleg Kolozs megyében vezetett elégedetlenkedésekhez, majd 1918-ban fegyveres felkelésekhez. Ezek nagyrészt gazdasági jellegűek voltak, de a vegyes lakosságú területen gyakran etnikai felhangot is kaptak (Szász 1988c: 1704, 1707). Az 1919 közepén az Erdélybe behatoló román hadtestek átvonultak a Mezőségen, arról azonban nem tudunk, hogy Visa környékén történt volna harci cselekmény. Az első világháború Visából tizenkilenc áldozatot követelt (Kiss G. 2006: 16).⁸⁸ A világháború utáni egy-két évben a visszaemlékezések szerint meglehetősen feszültek voltak a magyar–román etnikai viszonyok.

Visa 1913-ban 131 házzal és 617 lakossal (413 református, 204 görögkatolikus személlyel) rendelkezett. Lakossága a világháborús pusztítás és a Mezőségen általánosan magas gyermekhalálozási ráta ellenére is nőtt, így 1920-ban a faluban 618 fő élt, ebből 428 magyar, 186 román és 4 zsidó volt (Varga E. Á. 2001).

A visszaemlékezések szerint Visába az első világháború előtt költözött be egy szegény zsidó, aki a világháborús munkaszolgálatából némi pénzzel tért vissza. Erre alapozva épített egy emeletes házat, vásárolt földet és erdőt, valamint nyitotta meg vegyes- és italtoltját (Kiss G. 2010: 58).

Az 1930-as évektől Romániában megerősödtek a nacionalista mozgalmak, ami a falvakban is kiélezte az etnikai ellentéteket.⁸⁹ A „Vasgárda” mozgalom⁹⁰ erőszakos módszereit Mezőség magyar népe is érezte, az egyes településeken kisebbségbe szorultak közül többen az atrocitások miatt menekültek el lakóhelyükről (Szász

87 A mezőszegi népdalokban nagy számban találhatók Petőfi és Arany versek folklorizálódott változatai. Ezek vélhetően érdeklődőbb parasztok által lelkészi könyvtárakból kölcsönzött könyvekből származnak (Ablonczy–Korniss 2013: 17–18). Ugyanakkor ritkaságnak számított, ha valaki szeretett olvasni, és jól tudott írni, mint például a széki Győri Klára szülei (Győri 1975: 52), vagy Kallós Zoltán feketelaki (Lacu) származású édesanyja, aki az 1900-as évek elején járatta a Pesti Művelt Társalgót (Ablonczy–Korniss 2013: 17).

88 Kiss Géza gyűjteményében visaiak első világháborús visszaemlékezéseiből is olvashatunk (Kiss G. 2010: 17–23, 67–70).

89 A visai helyzetről lásd Kiss G. 2010: 26

90 A Vasgárda (Garda de Fier) egy 1927-től a második világháborúig működő nacionalista, antiszemita és magyarellenes mozgalom volt Romániában. A történetéről bővebben lásd Iordachi 2017.

1988c: 1735).⁹¹ Az arisztokrácia egy része is elhagyta Erdélyt, az otthon maradtak többsége folytatta addigi életformáját (Szász 1988c: 1745). Így a visai birtokos Teleki Géza gróf is, kinek családját „szerencsétlenül alakuló pénzügyek” miatt súlyos anyagi veszteségek érték.⁹² Halála után, 1938-ban, a család kénytelen volt eladni a zsuki birtokot a kastéllyal együtt. Özvegy gróf Teleki Gézáné ekkor két lányával a visai udvarházba költözött (Kiss G. 2006: 37), hol a helyiek visszaemlékezése szerint a korábbinál jóval bezárkózottabb életmódot folytatott.⁹³

A görögkeleti egyház jelentős támogatásban részesült ebben az időszakban, ami az ortodox papok által erősen befolyásolt hit- és kulturális életen keresztül a hétköznapi műveltség és életmód régies jellegét erősítette.⁹⁴ A műveltségbeli változások terjedését a nagyfokú írástudatlanság is akadályozta.⁹⁵

Az 1940-es második bécsi döntés értelmében Erdély északi és keleti része újból Magyarországhoz került (Szász 1988c: 1753–1754). Az új országhatár Mezőséget szinte kettévágva a Kolozsvár–Szászrégen (Reghin) út mentén húzódott, Visa déli fekvésű dombjaitól alig két-három kilométernyire (Kiss G. 2006: 16).

Észak-Erdély nagyrészt paraszti lakossága sokat szenvedett a háború okozta gazdasági nehézségektől. A magyar parasztság gazdasági helyzete reményeikkel ellentétben nem változott, kulturális helyzetük viszont valamivel javult, hiszen ismét megjelentek a magyar nyelvű állami iskolák. Kedvezőbb helyzetbe csak a magyar földbirtokosok azon rétege került, akik a korábbi földreform során elvesztett földjükért pert indítottak (jórészt románok ellen) és nyertek (Szász 1988c: 1754–1755). Az 1940-től 1944-ig tartó időszakban mindkét irányban komoly népmozgások történtek, ahogy Sütő András írta „a magyarok északi irányba, a románok délnek szökdöstek át az ideiglenes határon”⁹⁶ A Magyarországhoz visszacsatolt területen élő román nemzetiséget külön is sújtó megkülönböztetésekről (például munkaszolgálatról) is tudunk (Szász 1988c: 1755). A magyar nyelv tanítását kötelezővé tették számukra, a társadalmi vezetők (papok, községi tanácsstagok) folyamatos zaklatásnak voltak kitéve. A visszacsatolt területeken gyakran a helyi társadalmi

91 Egyik adatközlőm, a mezőgyéresi származású Timándi Samu is így került Visába a második világháború előtt.

92 „Teleki Géza [...] sajnos olyan pénzügyi spekulációkba kezdett, amelyek zátonyra futtatták, vagyonát elvesztette, Felsőzsukot el kellett adnia” (Siemers 1999: 81). A „pénzügyi spekuláció” helyi emlékezet szerint egy egyéjszakás kártyajáték volt, melynek során Teleki elveszítette zsuki és gernyeszegi (Gornești) birtokait. Komoly felháborodást okozott Magyarország szerte, amikor Teleki Géza gróf az adósságai rendezése miatt 1911-ben az alsózsuki református templomot harangostul, és az úrasztal kellekeivel együtt eladta a bonchidai görögkatolikus egyháznak (*Friss Hírek* 1932).

93 Elásott kincsekről szóló visai történeti mondák mutatják, hogy a helyiek nem igazán hittek Teleki Géza elszegényedéséről szóló híreknek (Magyar 2012: 393).

94 „A román egyházi iskolahálózat államosításával a görögkatolikusok elvesztették sajátos hagyományú intézményeiket, és így annak a lehetőségét, hogy az ifjúság nevelésében fenntarthassák a folytonosságot a 18. század óta kialakult, Rómához és Bécshez kapcsolódó művelődési örökséggel” (Szász 1988c: 1740).

95 Az 1930-as években Kolozs és Torda megyékben a falusi lakosság 40-70%-a írástudatlan volt (Szász 1988c: 1742).

96 Ennek köszönhetően Pusztakamarás például elvesztette magyar közösségének egyharmadát (Sütő 1972: 18–19).

állapotokat nem ismerő, Magyarországról érkezett sok esetben protekcionista, szélsőségesen nacionalista tisztviselőket, csendőröket alkalmaztak (Szász 1988c: 1755–156).⁹⁷ Mezőség Dél-Erdélyben maradt részén a magyar lakosság szenvedte meg a megosztottság és a háborús feszültség szította nacionalizmust. Az internálás és a munkaszolgálat elől több ezren észak-erdélyi területen élő rokonaikhoz menekültek. Az elvándorlás főleg olyan falvakat érintett, ahol a magyarság már korábban szórványlétbe került (Szász 1988c: 1757). Összességében a nemzetiségi konfliktusok tovább erősödtek.

Ebben a korszakban néhány román család – bosszútól tartva – elköltözött Visából, mivel korábban a Vasgárda mellett exponálták magukat.⁹⁸ A falu új, magyar vezetése tovább élte a nemzetiségek közötti ellentéteket: az ide hozott leventeoktatók, néhány vérszemet kapott magyar fiatalra támaszkodva rendszeresen verekedéseket provokáltak a környékbeli, elsősorban a kötelendi románokkal.

1944-ben a zsidóságot elhurcolták a mezőszégi falvakból, Visából az egyedüli zsidó boltost, Náthán Józsefet és családját internálták. A faluból Gyulatelkére, a közeli csendőrörsre szállították a már ekkor idős házaspárt. „A fél falun átmenve, sokan virágcsokrot adtak Náthánnénak, akinek a neve, Rubinka, máig népszerű név a faluban” (Kiss G. 2010: 59). A családot, több mint száz összegyűjtött mezőszégi zsidóval együtt vélhetően egy Kissármás (Sármășel) és Pusztakamarás közötti legelőn végezték ki (Kiss G. 2010: 58).⁹⁹ A sármási vérengzést elkövető magyar tábori csendőrök közül néhányan két héttel később agyonlőtték a kötelendi pápa édesapját és a falu korábbi jegyzőjét (Kovács Sz. 2021: 163, 197–201). Bizonytalan adatok szerint a gyilkosságra való felbujtásban néhány visai is részt vett. Mindez máig tartó rossz kapcsolatot eredményezett a két falu között.¹⁰⁰

1944 októberében a román csapatok a szovjet hadsereg oldalán bevonultak Észak-Erdélybe (Szász 1988c: 1757). A háború közeledtével a mezőszégi földbirtokosok nagy része elmenekült, így azon év őszén özvegy gróf Teleki Gézané is (Kiss G. 2006: 37–38). A front áthaladásakor napokig tartó véres harcok dúltak a falu közvetlen közelében (Kiss G. 2006: 17, 36). Ezt követően a néhány hónapos bizonytalan időszakban az átvonuló román félkatonai egységek fosztogattak Visa környékén is.¹⁰¹ A falu lakossága megérezte a világháborús pusztítást: egy 1941-es felmérés szerint 731 lakos élt itt, ebből 562 magyar, 162 román, 2 zsidó és 5 cigány volt.

97 Lásd még a Kiss Géza által összegyűjtött visai visszaemlékezéseket (Kiss G. 2010: 31).

98 Vasasszentgotthárdon (Sucutard) a Wass család ellen is követett el atrocitást a Vasgárda 1940-ben, közvetlenül a magyar honvédség bevonulása előtt (Kovács A. 2005: 99–100).

99 Hivatalos történelmi vizsgálatok tükrében bizonytalan, hogy visai áldozatok is lettek volna a sármási tömeggyilkosságnál (Kovács Sz. 2021).

100 A nyomozást vezető főhadnagy szerint: „kár volt ezt csinálni, mert a románok majd a helyi magyarokon fogják ezt megbosszulni” (Kovács Sz. 2021: 201). A második világháború alatti zűrzavaros évekről a visai származású Kiss Géza közölt szomorú és felkavaró történeteket (Kiss G. 2010: 26–66).

101 A *Maniu gárdisták* olyan véres atrocitásokat követtek el az orosz csapatok által visszafoglalt területeken, hogy a Szövetséges Ellenőrző Bizottság 1944 novemberében eltávolította Észak-Erdély új román közigazgatását, és az csak 1945 márciusában, a Groza-kormány megalakulása után térhetett vissza (Szász 1988c: 1760).

1943-ban viszont már csak 560-an éltek Visában, ebből 370 magyar volt (Varga E. Á. 2001). A háborúba elszóltított hadköteles visai férfiak közül tíz sohasem tért vissza, nyolc hadiözvegyet és tizenegy árvát hagytak maguk után hátra (Kiss G. 2006: 17). A magyar–román etnikai ellentétek súlyosan kiéleződtek a Mezőségen ebben az időszakban.¹⁰² A visaiak a második világháború után is rendszeresen konfrontálódtak a kötelendiekkel. A kötelendi románok korábbi sérelmeikre a május 10-i, a Román Királyság megalakulásának nemzeti ünnepére szervezett majálisokon igyekeztek elégtételt venni. Ezen alkalmakra a környékbeli falvak román lakossága a visai *Erdő alatt* gyülekezett, ahová a román karhatalom kivezényelte a visaiakat is.

Visában 1945 nyarán alakult meg a Magyar Népi Szövetség helyi szervezete, aminek a legfontosabb feladata a rendteremtés volt. Ahogy az egyik tagja elmondta: „Sokféle indulatot, törvényteleniséget kellett megfékezniünk” (Kiss G. 2010: 71). A konszolidáció a visszaemlékezések szerint az 1947-es decemberi kommunista hatalomátvétel után indult meg, ugyanakkor a kollektív emlékezetben máig megmaradtak a nyomai az egykori etnikai ellentéteknek.¹⁰³

Az 1948-tól a hatvanas évek közepéig terjedő időszakban létrejött a szocialista típusú, új állami intézményrendszer: a megkezdődő iparosítás mellett végbement a mezőgazdaság erőszakos kollektivizálása, ami a falusi emberek megélhetési és gazdálkodási stratégiáit, társadalmi-kulturális kapcsolatrendszerét gyökeresen megváltoztatta (Keszeg 1999: 9).

Az 1980-as évekig a Mezőségen – többek között a városi ipar fellendülése miatt – nagyléptékű gazdasági és társadalmi változások történtek. 1948-ban az egész népesség 80%-a falun lakott, 1977-ben körülbelül 43%-a. Mezőség Kolozsvárhoz (Cluj-Napoca) közeli részén ez az arány még kisebb, kb. 30–35%-ra tehető. A város időközben rendkívül komoly agglomerációs központtá alakult (Szász 1988c: 1765). Számításaim szerint a Visával egy néprajzi csoportba tartozó falvak lakossága az 1966-tól 1992-ig tartó időszakban megközelítőleg 18.000 főről 12.000 főre fogyatkozott.¹⁰⁴ Jelentős változások történtek a szellemi életben is: 1948-ban Románia betiltotta a görögkatolikus vallást gyakorlását, ezzel elkötelezve magát a görögkeleti egyház mellett (Szikszai 2010: 285). A kisebbségi anyanyelvi oktatás pozíciója is meggyengült ebben az időszakban. Mindez a lakosság kulturális homogenizációjában is fontos szerepet ját-

102 1940 őszén Omboztelkén és Vasasszentgotthárdon két súlyos eset is történt, melynek során a magyar honvédek polgári lakosokat (köztük gyerekeket) öltek meg. Mindkét ügygel kapcsolatban szóba hozták az író Wass Albertet illetve az édesapját, mint felbujtókat. Bűnösségük végül nem nyert igazolást, de az észak-erdélyi incidensek óriási port vertek fel a román sajtóban (Balogh B. 2011: 304–305). 1944 őszén a Magyarpalatkán (Pălatca) járőröző magyar csendőrök egy nekik románul köszönő asszonyt puskatussal összeverték és megrugdostak (Kiss G. 2010: 43). Magyarpalatkán 1945 őszén a falun keresztülvonuló hadifogságból székelyföldi otthonukba igyekvő magyarokra a helyi románok némelyike botokkal, husángokkal rontott rá (Kiss G. 2010: 41–42). A magyar katonák és tábiori csendőrök 1944 szeptemberében–októberében legkevesebb kétszázhuszonnyolc román, zsidó és cigány személyt gyilkoltak meg Észak-Erdélyben. A román katonai, félkatonai egységek 1944 szeptemberében száznolcvannolc magyart gyilkoltak meg (Kovács Sz. 2021: 9).

103 Magyarorszáti (Suatu) etnikus ellentétekkel kapcsolatban lásd Feischmidt 1994: 123–124. Itt kell megemlíteni, hogy a mezőszégi románok soha nem éreztették velem esetleges ellenszenvüket.

104 Ehhez lásd Varga E. Árpád által közölt népszámlálási adatokat (Varga E. Á. 2001).

szott, de Románia fokozatos elzárkózását is jelentette a nyugati kultúrával szemben (Szász 1988c: 1772, 1774).

Romániában Nicolae Ceaușescu 1967-es hatalomra kerülésétől kezdve fokozatosan keményedő diktatúra épült ki. Az új közigazgatási rendszerben általános volt, hogy a magyar falvakat több szomszédos román faluval vonták össze egy községgé, így gazdasági és társadalmi értelemben a magyarok sok helyen elvesztették önrendelkezési lehetőségeiket. 1969-től Visa közigazgatásilag Zsuk községhez tartozik (Wagner 1977: 228). A rezsim megalomániájának csúcsát az 1988-as ún. településszisztematizálás jelentette, ami tulajdonképpen a romániai falurendszer megszüntetését tűzte ki céljául (Balassa 2003: 271).¹⁰⁵ Az 1989. decemberi forradalom megdöntötte Ceaușescu hatalmát, és 1990-ben demokratikus államrend alakult ki.

Visa lakosságának modern kori változását a 19. század közepétől stagnálás és fokozatos növekedés jellemezte egészen az 1980-as évekig, amikor a városba költözés elérte a csúcspontját, és előregedési tendencia indult el.¹⁰⁶ Ez a 2000-es évek elején vált érzékelhetővé a mindennapokban, a hétvégén hazalátogató családtagokkal megtelt falu vasárnap estétől a következő péntekig valósággal kiürült. Ez és a társasági alkalmak hiánya is hozzájárult ahhoz, hogy az elmagányosodás mértéke és a különböző függőségek száma növekvő tendenciát mutatott a faluban.¹⁰⁷ Jelenleg Mezőségen kb. 60 községben él száznál több magyar, helyben lakó lelkésszel (Magyar 2012: 28).

105 A visaiak úgy tudják, hogy a tervek szerint falujukat 1993-ban dózerolták volna el.

106 Visa etnikai és felekezeti viszonyainak 1850 és 1992 közötti változásairól bővebben lásd Varga E. Á. 2001. A cigányság számarányairól lásd Kézdi–Kertesi 1998: 266–267, 281, 290.

107 Ez más mezősegi faluban is tapasztalható (Komáromi 2021: 458). A terepmunkám alatt Visában és más mezősegi faluban is tapasztalható volt, hogy a televízió nézés beszűkítette a szociális kapcsolatokat (Tatár 2007: 109–110).